

סליחה, תשובה, כפרה

כל מה שניתן לספר על השואה, מעביר אותנו לפלנטות אחרות. אולם הסיפור הבא, הוא בעיניי, סוריאליסטי במובן אחר. אחרי הרפתקאות וייסורים רבים נלקח שמעון ב-1943 למחנה ריכוז, בו צורף לאחת מפלוגות הכפייה ש"עבדה" בבית חולים מאולתר. לתדהמתו פנתה אליו אחת הנזירות שהייתה אחות במקום, ושאלה אותו אם הוא יהודי. כן. היא בקשה אותו להתלוות אליו, והובילה אותו לחדר בו שכב פצוע קשה, כולו מכוסה תחבושות, שבשארית כוחו אחז בידו של שמעון וביקש ממנו לשמוע אותו. היה זה קארל, בן למשפחה נוצרית מהוגנת, שהתנדב לאס-אס והיה לקצין. יחידתו הגיע לדנייפופטרובסק שבאוקריינה, ושם מצאו 150 יהודים, רבים מהם ילדים, שלא הצליחו לברוח. אנשי האס-אס ימ"ש, דחסו אותם באחד הבתים, מלאו אותו דלק וזרקו רימונים דרך החלונות. הבית עלה באש. מאחד החלונות קפץ יהודי שמעילו בער, וילד קטן בידיו. אחריו קפצה אשתו. אנשי האס-אס ירו אליהם. תמונת הזוועה מלווים אותו כל הזמן. ירא הוא להתייבב בפני א-להים. הוא ביקש להביא יהודי, כדי להתוודות לפניו ולבקש את סליחתו. היהודי שמע, עזב את החדר בלי להגיד מילה, וחזר אל פלוגתו.

שמעון זה היה שמעון ויזנטל הידוע. מאז חזר אל המחנה התייסר ויזנטל אם טוב עשה. אחרי עשרות שנים, הפנה ויזנטל את הדילמה שבפניה עמד, ליותר מחמישים דמויות חשובות מכל העולם, ואסף את תשובותיהם, בספרו The sunflower, החמנית. מאז נדונה הדילמה הזאת באלפי הזדמנויות. מה היה אדם אחר עושה במקומו. לא קשה לנחש שבצורה כוללנית הנוצרים והבודהיסטים בשינויים מסוימים היו בעד הסליחה, היהודים נגד. מה? שוב 'עין תחת עין'? שאלה זאת היא איוולת המהולה ברשעות. היהדות הציגה אלטרנטיבה אחרת – תשובה.

הדברים אינם פשוטים. אני מתרשם קארל באמת התחרט על מעשיו, אלא שלפי כללי התשובה האמתית היה צריך הוא לעזוב את החטא (את האס-אס, במקרה זה), בזמן אמת, כאשר עוד הייתה לו אפשרות לחטוא (הלכות תשובה ב, א): "אי זו היא תשובה גמורה זה שבה לידו דבר שעבר בו ואפשר בידו לעשותו ופירש ולא עשה מפני התשובה, לא מיראה ולא מכשולו כח". קארל לא התחרט 'בזמן אמת', אלא שהרמב"ם מוסיף שלמרות זאת "אפילו עבר כל ימיו ועשה תשובה ביום מיתתו ומת בתשובתו, כל עונותיו נמחלין". הקנטרסט הזה מתואר לפי הרמב"ם בפסוקים בקהלת (יב, א-ב): "וְיִזְכֹּר אֶת בּוֹרְאָיו בְּיָמֵי בְּחֹרְתֵיךָ", התשובה הנעשית כאשר עוד ניתן לחטוא, "עַד אֲשֶׁר לֹא תִחְשַׁף הַשְּׂמֶשׁ... שהוא יום המיתה... מכלל שאם זכר בוראו ושב קודם שימות נסלח לו". שמעון עמד בפני הדילמה 'בזמן אמת', ומה שמדהים יותר מכל, הוא שבחוזרו לגיהינום המחנה, התייסר שמעון שמא לא היה בסדר בזה שהוא לא סלח! ייסורים אלה ליוו אותו שנים רבות. כאן

בא לידי ביטוי יהודיותו של היהודי. אם מותר לי להמר על מה שנאמר בשמים, אומר בחוצפה רבה, שייטכן וחסד עשה שמעון עם קארל כשלא סלח לו. אולי דווקא הצער של הימים האחרונים כיפרו על משהו מחטאיו. מעניין! כמה מהמגיבים הנוצריים הדגישו שקארל לא היה צריך לפנות לויזנטל, אלא לכומר נוצרי ולהתוודות, שהרי לו ורק לו ניתנה רשות לסלוח בשם הא-ל. מעניין שקארל כאן פעל דווקא לפי עקרונות המסורת היהודית, שאמרה על פי הפסוק בתהילים (קל, ד): "כִּי עָמַד הַסְּלִיחָה", והוסיפה בתלמוד (יומא ח, ט): "עֲבֹרֹת שֶׁבִין אָדָם לְחֵבְרוֹ, אֵין יוֹם הַכְּפוּרִים מִכֶּפֶר, עַד שְׁיִרְצָה אֶת חֵבְרוֹ". זאת ועוד, יוסק חברו למחנה, שאל אותו האם יכול אדם לסלוח על חטא שנעשה נגד אחר? סליחה לא תתכן, אך אולי יש אפשרות של כפרה. כפרה? נראה לי שאולי הכפרה היא תוצאה של ייסורי האדם על החטאים הנוראים שהוא עשה, ועוד יותר מזה – אוי – על החובה שלו לסבול את הסבל, הישיר והעקיף, שהוא גרם לכל האחרים, ובמקרה זה סבל מיליוני היהודים הנרצחים, השרידים, ועל כל מי שסבל בגלל הרציחות. מעניין, קוראים/קוראות יקרים, מה דעתכם/ן.

אולם, המאבק מצוי בקלות האיומה של הסליחה והמחילה. ושוב ניסח זאת הרמב"ם על פי חז"ל (הלכות תשובה ב, ג): "כל המתוודה בדברים ולא גמר בלבו לעזוב הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו". תוך שמחללים את המידה הא-להית של הסליחה נדרש מאלה שסבלו – לסלוח פושעים שממשיכים להחזיק שרצים, את נשק הרצח, בידם, ובמקרים רבים של טרוריסטים השומרים בקרבם את ההנאה הסדיסטית של הרצח.

איך אמר פעם סופר נוצרי חכם ובעייתי C. S. Lewis, "אני רוצה ללמוד לסלוח, אבל אולי נתחיל בדבר קל יותר, מאשר לגסטפו" ויורשה לנו להוסיף, רוצחים המוניים אחרים. ושוב מצויים אנו בפני פרדוקס קיומי ופילוסופי: הנוצרים סלחו לרוצחים, אך לא סלחו לנו את החטא כנראה הנורא יותר: אי-הסליחה. ואם תרשו לי, עלינו ללמוד ממעשהו של האפיפיור יוחנן פאולוס, שהיה מסוגל לבקר את האדם שהתנקש בו ולסלוח לו. מעשה אצילי. עברו פתחו את דלת בית הסוהר, אשר כשהוא הלך נסגרה שוב.